

ATHENA

Over Athena

Athena is de Griekse godin van de wijsheid, de kunsten en de beschermvrouwe van de stad Athene in het oude Griekenland. Deze e-mail-nieuwsbrief draagt haar naam en brengt actuele berichten over filosofie en cultuur: van lezingen tot cursussen, van reizen tot recensies.

In de rubriek *Praktische informatie* vindt u de benodigde gegevens voor informatie en aanmelding, en wat u van de cursussen kan verwachten. (zie pagina 6)

Wij wensen u veel inspiratie, denk - en leesplezier!

Inhoud

Cursussen:

- ◆ OP DE RUG VAN DE TIJGER – FRIEDRICH NIETZSCHE OVER KUNST EN CULTUUR
Cursusdag 6 november Arnhem
- ◆ VAN INSPIRATIE TOT CREATIE – OVER HET MAKEN EN ERVAREN VAN KUNST
Cursusdag 27 november Arnhem
- ◆ MACHIAVELLI OVER MACHT EN LEIDERSCHAP
Cursusdag 11 december Arnhem

En verder:

INTERVIEW MET CHRISJE VAN DER HEYDEN – HANNAH ARENDT- NIETZSCHE CHRONIK -SENECA

Cursussen

Extra gelegenheid Nietzsche cursus op zaterdag 6 november

De eerste geplande datum voor deze cursus (9 oktober) was vanwege de grote belangstelling al snel volgeboekt. Mocht u geïnteresseerd zijn en aan deze extra cursusdag op 6 november deel willen nemen, dan is het raadzaam u z.s.m. aan te melden.

◆Op de rug van de tijger – Friedrich Nietzsche over kunst en cultuur

Cursusdag op zaterdag 6 november 2004

'Oh, die noodlottige nieuwsgierigheid van de filosoof, die ooit door een spleet van de bewustzijnskamer naar buiten en naar beneden wenst te kijken: misschien krijgt hij er dan een vermoeden van hoe de mens in zijn onverschillige onwetendheid rust op het hebzuchtige, het onverzadigbare, het weerzinwekkende, het meedogenloze, het moordlustige en dat hij als het ware op de rug van een tijger in dromen hangt.'

Deze dag biedt iedereen die geïnteresseerd is in de 'huidige toestand van onze cultuur in de wereld' de gelegenheid terug te gaan naar de bron. Samen met de filosoof Nietzsche gaan we op zoek naar de wortels, de voedingsbodem van onze beschaving.

Waar komt onze beschaving uit voort? Welke rol speelt het scheppen van kunst in dit proces? Wat zijn de taken van de kunstenaar en de filosoof?

We lezen hierbij belangrijke passages uit beroemde boeken als *De geboorte van de tragedie* en *De vrolijke wetenschap*. Maar we verdiepen ons ook in minder bekende, maar even boeiende kortere teksten als *Over de verhouding van Schopenhauers filosofie tot een Duitse cultuur* en *Over waarheid en leugen in buiten-morele zin*.

Nietzsche kijkt als een 'arts van de cultuur' naar zijn tijd. Zijn diagnose is scherp, zijn analyses zijn vaak meedogenloos. Wij kijken over zijn schouders mee, volgen stap voor stap zijn gedachtegang en leren zo zijn manier van werken van dichtbij kennen.

Athena

Nieuwsbrief voor filosofie, kunst en cultuur
Nummer 4 ◆ Oktober 2004

1

ATHENA

Met deze ervaring keren we terug naar onze eigen tegenwoordige tijd. Wat betekent dit nu voor ons eigen leven? Aan de hand van fragmenten uit Nietzsche's nalatenschap (ook bekend als de *Nachlass* *) discussiëren wij over de kracht en de zwakte van het denken over cultuur.

* *De Nederlandse vertaling wordt uitgegeven door uitgeverij SUN, onder de titel: Friedrich Nietzsche, Nagelaten fragmenten.. De delen 1,2,3, en 6 en 7 zijn al verschenen . In 2005 volgen de delen 4 en 5.*

Programma: ■ Inleiding: Wat is cultuur? Het antwoord van Friedrich Nietzsche ■ Tekstfragmenten ■ Op de rug van de tijger – ■ Workshop: Nagelaten fragmenten ■ Discussie: Wat betekent dit voor ons eigen leven? We proberen gezamenlijk een antwoord op deze vraag te geven.

Aankomst vanaf 10.00, het programma start om 10.30 en eindigt om 17.15 uur.

Kosten Het cursusprogramma, lunch, reader en literatuurwijzer kost 50 euro p.p.

♦ Van inspiratie tot Creatie – Over het maken en ervaren van kunst

Cursusdag op zaterdag 27 november 2004

Op de dag *Van inspiratie tot creatie* staat de weg van idee naar kunstwerk centraal.

Wat betekent dat eigenlijk, *kunst* maken? En wat gebeurt er wanneer we als toeschouwer met het werk worden geconfronteerd?

Bij drie belangrijke, boeiende momenten in dit proces staan we even stil. De volgende vragen komen we hierbij tegen: Wat is inspiratie? Wat houdt dat eigenlijk in, creativiteit? Op welke manieren kunnen wij het kunstwerk ervaren?

We maken met behulp van Plato en Aristoteles, maar ook Friedrich Nietzsche, Charles Baudelaire, Oscar Wilde, Paul Valéry en de psycholoog Mihaly Csikszentmihaly een keuze uit de antwoorden die in de loop van de geschiedenis tot nu op deze vragen zijn gegeven.

De beeldend kunstenaar Chrisje van der Heyden geeft ons inzicht in haar persoonlijke en eigen ideeën rond het thema. Aan de hand van haar werk licht zij toe wat dit in de praktijk betekent. Enkele van haar schilderijen zullen tijdens de dag worden tentoongesteld.

De deelnemers kunnen zich alvast voorbereiden op de middagworkshop door na te denken over wat voor hen persoonlijk, in hun ervaring mooi en lelijk betekent. Iedereen wordt aangemoedigd om daar ook illustraties van te verzamelen en mee te nemen.

Programma: ■ Inleiding: Van inspiratie tot creatie ■ Tekstfragmenten: Wat is creativiteit? ■ Mooi en lelijk: over het ervaren van kunst ■ Workshop: Mooi en lelijk: de persoonlijke ervaring ■ Chrisje van der Heyden: Van inspiratie tot creatie: de praktijk

Aankomst vanaf 10.00, het programma start om 10.30 en eindigt om 17.15 uur.

Kosten Het cursusprogramma, lunch, reader en literatuurwijzer kost 50 euro p.p.

♦ Machiavelli over macht en leiderschap

Cursusdag op zaterdag 11 december

De kranten staan de laatste tijd vol met de term 'leiderschap'. Vooral het gebrek aan leiderschap bij bepaalde bestuurders die verantwoordelijk zijn voor het leiden van ons land of het leiden van hun organisatie en bedrijf vormt het belangrijkste onderwerp van diverse artikelen.

Maar wat is dat eigenlijk 'leiderschap'? Op welke manier kun je dit een vorm geven? En vooral: wat heeft dit te maken met de manier waarop we ons eigen, persoonlijke, leven leiden?

Deze cursusdag gaan wij op audiëntie bij Niccolò Machiavelli: aan hem leggen we deze vragen voor. Als hoge ambtenaar en diplomaat beschikt hij over veel ervaring en kennis. Hij zette al zijn vermogens in om de welvarende en bruisende stad Florence op koers te houden. In zijn boek *De heerser* (*Il Principe*, uit 1513) beschrijft hij zijn ervaringen in het omgaan met allerlei aspecten en vormen van macht. Wij maken kennis met de belangrijkste kernbegrippen en lezen de bijbehorende tekstfragmenten. Ook leren we en passant de verschillende meningen over zijn werk kennen en discussiëren wij verder.

Daarbij valt op dat tegenwoordig het ene boek na het andere verschijnt met aan Machiavelli ontleende principes en uitspraken. Ze beloven meestal zowel het privé-leven als het leven op het werk een stuk aangenamer te maken. Wat moeten we daarvoor doen en laten?

Een bloemlezing ter lering, lezing en vermaak uit o.a. Hoe word ik een rat?, Machiavelli voor managers en Machiavelli voor vrouwen.

ATHENA

Programma ■ Inleiding: Leven en werk van Machiavelli ■ Kernbegrippen en tekstlezing I: Van Virtu... ■ Kernbegrippen en tekstlezing II: tot Fortuna. ■ Machiavelli als meester van het moderne leven

Aankomst vanaf 10.00, het programma start om 10.30 en eindigt om 17.15 uur.

Kosten: Het cursusprogramma, lunch, tekstfragmenten en literatuurwijzer kost 60 euro p.p.

Interview met beeldend kunstenaar **Chrisje van der Heyden** over **Inspiratie**

Chrisje van der Heyden is een beeldend kunstenaar die eigen verbanden legt met de filosofie. Zij en enkele van haar schilderijen werken mee aan de curusdag *Van Inspiratie tot Creatie – over het maken en ervaren van kunst* op zaterdag 27 november a.s.

In het afsluitende onderdeel van de dag illustreren zij samen wat de weg van inspiratie naar kunstwerk in de praktijk betekent. We legden de volgende vragen per mail alvast aan haar voor:

Wat zijn voor u de belangrijke inspiratiebronnen?

Dat is zo ongeveer alles wat met mens en cultuur te maken heeft. Dat lijkt misschien veel maar alles hangt met alles samen. Het is de kunst om hier een weg in te vinden en dat noemen we dan ook weer levenskunst.

De theologie, filosofie, psychologie, literatuur, geschiedenis en de kunst zelf geven mij steeds denkrichtingen aan. Dat begon al met Michelangelo's uitspraak: 'De kunst vindt haar verhevenste uitdrukkingsvorm in de gestalte van de mens'. Ieder woord in deze zin bevat een wereld van mogelijkheden.

Ook in bijvoorbeeld het Humanisme, met mijn geliefde motto AD FONTES, terug naar de bronnen. Met liefde en eerbied voor de klassieke beschaving streven naar inzicht en waarheid. Zoeken naar de juiste levenswandel met evenwicht tussen het innerlijke en het uiterlijke.

Een andere bron is de Middeleeuwse Ideeënwereld, een tijd waarin de mens en het mystieke een eenheid waren en een verbinding hadden tussen het verhevende en het nederige. De belangrijkste inspiratiebron is mijn eigen bron. 'Ken Uzelf' zegt kerkvader Augustinus en daar ben ik begonnen. Alle oude denkwijzen kritisch bekijken en vooroordelen opzij zetten net zolang tot je eigen leitje schoon is: TABULA RASA. Proberen terug te keren naar de eenvoud om daarna te kijken of het ook op een nieuwe manier kan.

De thematiek van uw schilderijen is vaak op verschillende manieren verbonden met de filosofie. Op welke manier speelt de filosofie een rol voor u als beeldend kunstenaar?

Misschien is het woord verwevenheid iets duidelijker dan verbondenheid. De filosofie is aan de ene kant een inspiratiebron en van de andere kant vaak een bevestiging van mijn denken en werken. Het is begonnen in de literatuur en wel op het moment dat ik de dagboeken van Etty Hillesum las. Haar in zichzelf gekeerde vertelhouding, haar 'Stream of Consciousness' heb ik meteen vertaald naar mijn werk en ik heb een in mezelf gekeerde schilderhouding ontdekt. Socratisch schilderen noem ik dat.

Een ander voorbeeld is Gerrit Komrij die mij destijds met zijn kritische en cynische werk aan het denken zette.

Iris Murdoch met haar filosofie over de aandacht.

Friedrich Nietzsche's apollinische en dionysische en het zoeken naar manieren om zijn filosofie anders te interpreteren door deze beiden extremen met elkaar in harmonie te brengen.

De filosoof Levinas met zijn aandacht voor het menselijk gelaat waarin een moreel besef te zien is wat gewekt wordt in de ontmoeting met de ander en waarin een verlangen te zien is naar gastvrijheid, goedheid en rechtvaardigheid.

De filosoof Peter Sloterdijk die de nadruk legt op de sterke relaties die we hebben met anderen en de bezielde binnenwereld die we daarmee proberen te scheppen. Hij zegt dat het wel moeilijk is door het individualisme en de technologie. Daarom laat hij het belang zien van sferen en verbondenheid. Dit zijn wat voorbeelden van enkele inspirerende filosofen die mijn werk hebben beïnvloed.

Denkt u nu anders over schilderen en uw werk dan in het begin van uw loopbaan? Wat is er veranderd?

De verandering is het bewustwordingsproces. Toen ik begon met schilderen werkte ik vaak onbewust; soms maakte ik een schilderij waarvan ik zelf de betekenis niet kende. Na verloop van tijd werd mijn behoefte aan inzicht steeds groter. Al studerende ontdekte ik dat ik op zoek was naar een nieuwe waarheid, een nieuw zelfontwerp.

In de filosofie kom ik steeds dualismen tegen. Op allerlei manieren trachten filosofen manieren te vinden om achter de waarheid te komen.

Zelf word ik ook steeds nieuwsgieriger om te kijken of er andere manieren zijn om via denken en schilderen tot nieuwe inzichten te komen. Er komen veel vragen bij mij op: Over het bestaan van de ziel bijvoorbeeld. Of over het belang van de gerichtheid op het bewustzijn. En of emoties niet veel serieuzer genomen moeten worden. Dit zijn vragen die ook in mijn schilderijen een rol spelen, in mijn onderwerpkeuze en in mijn manier van schilderen.

ATHENA

De workshop tijdens de cursusdag Van Inspiratie tot Creatie gaat over de persoonlijke ervaringen van de deelnemers met 'mooi' en 'lelijk'. Waar denkt u aan bij deze begrippen, en kunt u daar voorbeelden bij geven?

Het lijkt mij beter om deze vraag tijdens de workshop ter sprake te brengen omdat mooi en lelijk begrippen zijn die overal voor gebruikt worden. Bovendien zijn het zeer persoonlijke begrippen. Ik denk dat we, vooral in de kunst, toe moeten naar de vraag 'Wat is goed en wat is minder goed?'

Enkele werken van Chrisje van der Heyden zullen op de cursusdag in de zaal tentoongesteld worden.

Sophos & Sophia

In deze rubriek afwisselend een citaat van denkers en denkers.
Deze keer een wijze vrouw, de filosoof Hannah Arendt (1906-1975)

'The discussion of the whole problem of technology ... has been strangely led astray through an all-too-exclusive concentration upon the service or disservice the machines render to men. The assumption here is that every tool and implement is primarily designed to make human life easier and human labor less painful.... But ... homo faber, the toolmaker, invented tools and equipment in order to erect a world, not ... to help the human life process. The question therefore is not so much whether we are the masters or the slaves of our machines, but whether machines still serve the world and its things, or if, on the contrary, they and the automatic motion of their processes have begun to rule and even destroy world and things'

Uit: Hannah Arendt *The Human Condition* (1958)

Recensie & Reflectie

Plaats voor een recensie of reflectie.

In opdracht van de *Stiftung Weimarer Klassik* is indertijd jarenlang gewerkt om een kroniek van Nietzsche's leven in beeld en tekst samen te stellen. De Nederlander Raymond J. Benders is bij dit proces nauw betrokken geweest.

Het resultaat is een zeer dik boek, waarin men het leven van Nietzsche praktisch van dag tot dag kan traceren. Hieronder een paar voorbeelden. Vanaf de volgende nieuwsbrief zal in de nieuwe rubriek *Nietzsches's kroniek* regelmatig te lezen zijn over de dagelijkse en niet zo dagelijkse lotgevallen van de filosoof.

Bij dinsdag 20 april 1869, Nietzsche is dan professor in Basel, lezen we:

Gutes Essen

'Ich esse bei Recher am Centralbahnhof, mit den Collegen Schönberg und Hartmann und zwei andern Herren. Ich bin überrascht durch die Güte der Speisen, die nichts von den Restauration an sich haben. Es giebt Suppe, Rindfleisch eine zweite Fleischspeise und Braten. Also bürgerlich.'

Bij maandag 26 december 1870 lezen we Cosima Wagners' reactie op Nietzsche's geschenk, het korte opstel *Geburt des tragischen Gedankens*, voorloper van zijn latere werk *De geboorte van de tragedie*.

'Abends liest uns R [ichard] im Manuskript, das mir Pr [ofessor] Nietzsche als Geburtstagsgabe dargereicht hat, sie ist [...] von höchstem Wert; die Tiefe und Grossartigkeit der in gedrängtester Kürze gegebenen Anschauungen ist ganz merkwürdig; wir folgen seinem Gedankengang mit grösstem und lebhaftestem Interesse. Besondere Freude gewährt es mir, dass R [ichard] 's Ideen auf diesem Gebiet ausgedehnt werden können.'

Deze notitie maakt duidelijk op welke manier Cosima Nietzsche's werk waardeerde.

Bij zondag 13 juni 1886 lezen we over de dood van Koning Ludwig II van Beieren, die een bijzondere relatie had met Wagner en met zijn geld het mogelijk maakte te blijven werken en zijn droom Bayreuth te verwezenlijken.

Tod König Ludwigs

'Die bairische Tragödie hat mich tief erschüttert, ich weiss etwas zu viel von ihren Voraussetzungen.'

Athena

Nieuwsbrief voor filosofie, kunst en cultuur
Nummer 4 ♦ Oktober 2004

4

ATHENA

De mysterieuze omstandigheden waaronder Ludwig om het leven is gekomen zijn nooit opgehelderd.
Om alvast verder te lezen:

Raymond J. Benders en Stephan Oettermann, unter Mitarbeit von Hauke Reich und Sibylle Spiegel,
Friedrich Nietzsche – Chronik in Bildern und Texten (Stiftung Weimarer Klassik, Hanser, 2000)

Stof tot denken: Seneca

In deze rubriek nodigen we de lezers van harte uit om mee te denken over een opmerkelijke uitspraak.

Wie in de zon loopt, wordt bruin al is dat niet zijn bedoeling. Wie in een parfumerie binnenstapten en daar een tijdje bleven rondhangen, dragen de geur ervan mee; en wie een tijdje bij een wijsgeer vertoefden, zullen daar ongetwijfeld iets nuttigs aan overhouden, al luisterden zij maar met een half oor. Let op mijn woorden: 'Al luisterden ze maar met een half oor', niet: 'al sloten ze er hun oren voor.'

Uit Seneca: *Kernspreuken*, gekozen uit de *Brieven aan Lucilius*, vertaling Gaby Vanden Berghe (Lannoo)

Stuur uw korte commentaar van maximaal 15 regels via mail of per post naar: katjarodenburg@zonnet.nl, Lacombléstr. 2a, 6826 Arnhem. Sluitingsdatum: 15 november 2004
Eén of meerdere inzendingen worden in het volgende nummer gepubliceerd.

Athena lezen en ontvangen

Wilt u ook *Athena* lezen of kent u mensen die geïnteresseerd zijn in deze nieuwsbrief? Stuur een mail en na ontvangst volgt het meest recente exemplaar.

Redactie

De samensteller van deze nieuwsbrief stelt zich aan u voor:

Ik ben filosoof en heb meer dan 10 jaar ervaring in het initiëren, organiseren en het begeleiden van diverse activiteiten op het gebied waar de filosofie, de kunst en de cultuur elkaar raken.

In het bijzonder ben ik geïnteresseerd in allerlei vormen van de esthetica – de filosofie van de kunst. Voorbeelden van filosofen die mijn aandacht hebben zijn Friedrich Nietzsche en Georges Bataille.

De verbinding tussen de filosofie en de kunstvorm in de praktijk – beeldende kunst, film, literatuur en muziek – speelt een belangrijke rol in de gekozen thema's.

Een ander thema vormt de filosofie van management en organisatie, met in het bijzonder de gebieden leiderschap, visie-ontwikkeling en strategie.

Als adviseur begeleid ik diverse projecten op dit gebied.

De inhoud van deze nieuwsbrief vormt een afspiegeling van mijn activiteiten en belangstellingen.

Vragen, suggesties, opmerkingen zijn altijd welkom op katjarodenburg@zonnet.nl

Volgende keer in Athena

Over onder andere MACHIAVELLI - ARMANDO en PERMEKE - NIETZSCHE cursisten geven advies

Athena

Nieuwsbrief voor filosofie, kunst en cultuur
Nummer 4 ♦ Oktober 2004

5

ATHENA

Praktische informatie

Op de rug van de tijger – Friedrich Nietzsche over kunst en cultuur Van Inspiratie tot Creatie – Over het maken en ervaren van kunst Machiavelli over macht en leiderschap

Wat kunt u van de cursussen verwachten?
We hebben de volgende dingen voor u op een rijtje gezet.

Filosofie en kunst en cultuur

De thema's van de cursussen liggen op het gebied waar de filosofie, de kunst en de cultuur elkaar raken. De verbinding met onze eigen tijd vormt een belangrijk aandachtspunt. Wat betekent deze filosoof, deze gedachte voor ons *nu*? Wat heeft dit te maken met onze eigen manier van leven? Toepasselijke, actuele gebeurtenissen binnen het thema van de dag zorgen voor aansprekende voorbeelden. Elk programma kent verscheidene, gevarieerde werkvormen. Naast luisteren zorgen ook het zelf lezen, kijken en discussiëren voor voldoende afwisseling.

Aantal deelnemers

We vinden het belangrijk dat er voor iedere deelnemer voldoende ruimte is om deel te nemen aan de discussie en vragen te stellen. Dit is nodig om zo optimaal mogelijk de cursus te kunnen volgen. Daarom kent elke cursus een beperkt aantal deelnemers. Dit aantal ligt voor elk programma op maximaal 20 personen. In de regel ligt het gemiddelde aantal deelnemers daar zelfs onder. Maar het kan ook gebeuren dat de cursus van uw keuze al snel is volgeboekt. In dat geval vragen wij om uw begrip en zoeken we samen naar een oplossing.

Cursusmateriaal

Bij aankomst ontvangt u een dagprogramma, deelnemerslijst en een reader. De reader bevat in de regel de tekstfragmenten die we bespreken en verdere achtergrondinformatie. In de leeswijzer vindt u bovendien een literatuurlijst en aanbevolen publicaties met betrekking tot het onderwerp.

Leesadvies

Tijdens de cursus krijgt u veel informatie aangeboden. Het kan lastig zijn om hier uit te kiezen en te beslissen waar u zich verder in wil verdiepen. Daarom kan iedere deelnemer om een leesadvies vragen aan de docent. Dit kan op de cursusdag zelf maar ook daarna. De docent maakt voor u een leesadvies dat zoveel mogelijk rekening houdt met uw wensen. Het wordt op maat voor u gemaakt.

Locatie

De cursussen vinden plaats in een monumentale witte villa, met de toepasselijke naam *Hotel Blanc*. Wij maken daarbij gebruik van de sfeervolle zaal *Manteau*.
Hotel Blanc ligt op slechts enkele minuten afstand van het station Arnhem en de parkeergarage Centraal, en is dus zowel per auto als met openbaar vervoer prima bereikbaar.

Aanmelding

U kunt zich aanmelden bij docent drs. Katja Rodenburg.
Ook voor meer informatie over de activiteiten kunt u altijd contact opnemen.
Aanmelden kan op de volgende manieren:
Per mail: U stuurt een mail o.v.v. uw naam, adres en telefoonnummer naar: katjarodenburg@zonnet.nl
Per post: U stuurt uw naam, adres en telefoonnummer naar: Katja Rodenburg, Lacombléstraat 2a, 6826 RN Arnhem
Per telefoon: Telefonische aanmelding is ook mogelijk: 06-22795150 B.g.g. kunt u uw gegevens inspreken.
Vergeet daarbij niet de cursus van uw keuze te vermelden. Na uw aanmelding ontvangt u z.s.m. een bevestiging en routebeschrijving.

ATHENA

Athena